
IZVJEŠTAJ O SPROVOĐENJU

*STRATEGIJE ZA PREVENCIJU I ZAŠTITU DJECE OD NASILJA
SA AKCIONIM PLANOM 2017-2021*

za 2018. godinu

Podgorica, januar 2019. godine

Uvod

Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima djeteta u članu 19 definiše pravo na zaštitu djece „od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zlostavljanja, zanemarivanja ili nemarnog postupanja, zlostrebe ili eksploatacije, uključujući i seksualno zlostavljanje dok je na brizi roditelja, zakonskih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu“.

Crna Gora je donijela Strategiju za prevenciju i zaštitu djece od nasilja za period 2017–2021. godina kao participativan, multidisciplinarnan i multisektorski dokument. Primjenjuje se na svu djecu uzrasta 0–18 godina, bez obzira na rod, državljanstvo, nivo funkcionalnih sposobnosti ili seksualnu orijentaciju.

Opšti cilj Strategije je: „Do 2021. godine, omogućiti za svu djecu u Crnoj Gori unaprijeđenu zaštitu od svih oblika nasilja, uključujući zanemarivanje i eksploataciju”.

Specifični strateški ciljevi su:

Cilj 1: Unapređenje zakonodavstva i sprovođenje politika;

Cilj 2: Unapređenje institucionalnog okvira za profesionalnu, kvalitetnu i efikasniju brigu i zaštitu djeteta;

Cilj 3: Osnježivanje pravosudnog sistema;

Cilj 4: Promjene u društvenim normama koje prihvataju, opraštaju ili ignorišu nasilje;

Cilj 5: Razvijanje životnih vještina i otpornosti kod djece;

Cilj 6: Kreiranje sistema za monitoring, evaluaciju i istraživanje.

Novina koja podstiče podjelu odgovornosti i pristup „zajedničkog vlasništva“ je princip rotiranja koordinacije između ministarstva. Koordinator za 2018. godinu je Ministarstvo prosvjete.

Izrada i sprovođenje programa mjera iz Strategije podrazumjevala je međusektorski pristup, odnosno da se intervencije osmišljavaju i realizuju metodom saradnje, koja uključuje sektore na nacionalnom nivou, kao i na nivou lokalnih zajednica. Zato je potrebna koordinacija među ministarstvima, institucijama, lokalnim organima i civilnim društvom, realizacija mjera i aktivnosti koje su pretočene u formi Akcionog plana, koji omogućava praćenje postignuća kroz indikatore dinamike realizacije i evaluaciju rada na polju nasilja nad djecom.

Afirmacija najboljih rezultata

Tokom 2018. godine realizovane su sledeće aktivnosti:

Ministarstvo prosvjete: formirana je Komisija za praćenje implementacije Strategije i održana četiri koordinaciona sastanka. U predškolskom vaspitanju i obrazovanju sprovedena je analiza „Kontinuirani profesionalni razvoj vaspitača u Crnoj Gori” čije se preporuke odnose i na zaštitu djece od nasilja, organizovana su dva kruga obuka za zaposlene u vrtićima za rad s RE djecom. Djeca uzrasta od tri godine do polaska u osnovnu školu iz Dječijeg doma „Mladost”, Bijela integrisana u redovne grupe pri JPU „Naša radost” Herceg Novi i sprovedene su obuke kadra obije ustanove. Program „Moje vrijednosti i vrline” se realizuje u 16 osnovnih škola i četiri srednje škole. Urađen je flajer „Čuvajmo djecu od trgovine ljudima”. Na srednješkolskom nivou kroz UPSHIFT program (kreativna aktivacija srednjoškolaca) realizovana tematska sesija „Nasilje i mladi”, a interaktivna predstava „Ljubav i nasilje” odigrana u četiri srednje škole. Kroz projekat SE održana je regionalna konferencija „Borba protiv diskriminacije u školama”. Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo unutrašnji poslova i Uprava policije formirali su Tim za zaštitu škola od vandalizma i neprihvatljivog ponašanja. Sa Udruženjem Roditelji sprovedeno je istraživanje „Ispitivanje iskustva i percepcije djece, nastavnika, roditelja prema mehanizmima prevencije i borbe protiv vršnjačkog nasilja”. Teme nasilja se obrađuju u okviru Studijskih programa Pedagogija, Psihologija, Predškolsko vaspitanje i obrazovanje.

Ministarstvo pravde: Održana su dva seminara za sudije, socijalne radnike, advokate i lica za podršku na temu „Procjena i utvrđivanje najboljih interesa djeteta u postupcima iz porodičnih odnosa”. Razvijen je promotivni materijal koji se bavi pristupom djece pravdi. Postoje stručne službe za podršku djeci pri Vrhovnom državnom tužilaštvu, Višem sudu u Podgorici, Višem sudu u Bijelom Polju i po potrebi se angažuju i za postupke koji se vode u osnovnim sudovima u Crnoj Gori. U Višem sudu u Podgorici, dvije sudnice su opremljene savremenim tehničkim sredstvima za saslušanje žrtava na poseban način, dok Osnovni sud u Podgorici i Kotoru imaju posebnu prostoriju za saslušanje putem video link-a. Dijete žrtva se ne ispituje više od dva puta.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja: U Prijedlog zakona o radu unijete su izmjene u dijelu zabrane zapošljavanja u radu sa djecom lica osuđivanih za djela seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe djece. Donijet je novi Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Za potrebe Nacionalne dječije telefonske linije, kao nove usluge, pri JU Dječji dom „Mladost” Bijela, adaptirane prostorije i nabavljena oprema i uspostavlja se usluga „Prihvatište za zaštitu djece od nasilja u porodici”. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu započeo istraživanje o procedurama zaštite djece u porodicama u riziku i izdvojene iz porodice.

Ministarstvo unutrašnjih poslova: Operativni tim za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama je operativan. Organizovane su tri obuke na temu Nasilje u porodici i Maloljetnička

delinkvencija, kao i Okrugli sto na temu nasilje u porodici za policijske inspektore i predstavnike sudova za prekršaje, tužioce. Realizovana je ekspertska misija na temu nasilja u porodici i maloljetničke delinkvencije. U saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja oformljen Operativni tim u cilju izrade baze unificiranih podataka o nasilju u porodici. Urađena je analiza i prezentacija stanja prilagođenosti policijskih prostorija djeci.

Ministarstvo zdravlja: Organizovana je obuka za patronažne sestre, kao i obuke za psihologe i psihijatre u vezi sa obavljanjem intervjua sa djecom žrtvama nasilja. Izrađen je Protokol za postupanje zdravstvenog sektora u cilju zaštite djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja.

Ministarstvo za ljudska i manjinska prava: Tokom sedmodnevnog zimovanja i ljetovanja za učenike RE populacije organizovane radionice na teme: „Dječiji ugovoreni brakovi“, „Nasilje u porodici“, „Vršnjačko nasilje“ i „Prevenција, suzbijanje nasilja i dječijih ugovorenih brakova“. Realizovane edukacije u RE naseljima za roditelje i djecu o zaštiti od nasilja u porodici nad djecom i maloljetničkih prisilnih brakova.

Ministarstvo kulture: sprovedena kampanja „Birajmo šta gledamo“ i organizovana obuka na temu „Trening za medije o kvalitetnom i etičkom izvještavanju o maloljetnicima“.

Udruženje Roditelji: U funkciji je SOS Roditeljsku liniju. Održan zajednički sastanak sa Ministarstvom pravde, Vrhovnim državnim tužilaštvom, Vrhovnim sudom i partnerskim nevladinim organizacijama na temu obljube maloljetnika. Potpisan memorandum o saradnji sa MUP u dijelu prijavljivanja nasilja, aktivnosti prevencije, djelovanja, edukacije u slučajevima porodičnog i vršnjačkog nasilja. U toku je implementacija programa „Roditeljstvo za cjeloživotno zdravlje“ u domovima zdravlja u Podgorici, Nikšiću, Bijelom Polju, Beranama, Kotoru, JPU „Đina Vrbica“, NVO „Roditelji“, „Centru za prava djeteta“ i „Pedagoškom centru“.

Izazovi

U pogledu izazova za realizaciju mjera i aktivnosti Strategije za prevenciju i zaštitu djece od nasilja u pitanju su oni koji se odnose na:

- Unapređenje zakonodavstva i sprovođenje politika koje djecu štite od svih oblika nasilja;
- Kreiranje i operacionalizovane posebne nacionalne Dječje kuće za djecu žrtve nasilja;
- Formiranje odjeljenja dječje i adolescentne psihijatrije;
- Razvijanje kvalitetnih usluga za rad s počiniocima nasilja nad djecom.

Samim tim, jasno je da se izazovi odnose na nadležnosti, koncipiranje i opis djelokruga pojedinih aktivnosti i usluga, finansijski i prostorni preduslovi, a prije svega kadrovska zastupljenost, osposobljenost, edukovanost i kompetencije za rad sa ovom problematikom.

Podrška i partneri u realizaciji aktivnosti iz NVO sektora su bili: Udruženje roditelji, SOS Podgorica, SOS Nikšić, Centar za ženska prava, Sigurna ženska kuća, Centar za romske inicijative, Porodični centar, Udruženje psihologa Crne Gore, Juventas.

Stepen realizacije u skladu sa predviđenom dinamikom i postvaljenim rokovima je sljedeći:

- Nerealizovano 4 mjere usljed navedenih izazova – 9%;
- U toku ili se kontinuirano realizuje njih 28 – 64%;
- Sprovedeno i realizovano 12 aktivnosti – 27%.

Lista skraćenica:

- MRSS - Ministarstvo rada i socijalnog staranja
- MP - Ministarstvo pravde
- MZ - Ministarstvo zdravlja
- MUP - Ministarstvo unutrašnjih poslova
- MPJ - Ministarstvo prosvjete
- MK - Ministarstvo kulture
- ZSDZ - Zavod za socijalnu i dječiju zaštitu
- ZZŠ - Zavod za školstvo
- AEM - Agencija za elektronske medije
- AZLP - Agencija za zaštitu ličnih podataka
- MIT - Ministarstvo za informacionetehnologije
- RMT - Regulatorno medijsko tijelo
- UNICEF - Dječiji fond Ujedinjenih nacija
- NVO - nevladine organizacije

Tabela dinamike realizacije

Specifični strateški cilj 1: Unapređenje zakonodovstva i sprovođenje politika koje djecu štite od svih oblika nasilja				
Aktivnost koja utiče na realizaciju	Odgovorni	Datum početka	Datum završetka	Status realizacije
1.(1.1)Unapređenje zakonodavstva i sprovođenje politika koje djecu štite od svih oblika nasilja	MRSS MP, MZ, NVO	2017	2019	 Nije realizovana
1.(1.2) Izmjena Zakona o radu koji sadrži odredbe da je uslov za zasnivanje radnog odnosa, za lica koja rade sa djecom, da nijesu osuđivana za djela teškog nasilja nad djecom	MRSS	2017	2020	Realizacija u toku Ministarstvo rada pristupilo izmjenama i dopunama Zakona o radu. Članom 18 stav 3 propisano je: „Ugovor o radu za obavljanje poslova koji podrazumijevaju rad sa djecom ne može da se zaključi sa licem koje je osuđivano za djela seksualnog iskorišćavanja i seksualne zloupotrebe djece“. Prijedlog zakona upućen Evropskoj komisiji na mišljenje.
1.3. Uspostavljanje registra lica osuđenih za krivična djela protiv polne slobode učinjenih nad djecom	MP	2018	2021	Realizacija u toku Udruženje Roditelji otpočelo inicijativu i pokrenulo aktivnosti za uvođenje registra.
Specifični strateški cilj 2: Unapređenje insitucionalnog okvira za profesionalnu, kvalitetnu i efikasniju brigu i zaštitu djeteta				
2.1. Kreiranje i operacionalizovanje nacionalne Dječje kuće za djecu žrtve nasilja	MUP i MRSS, partneri: MP, MZ i NVO	2018	2020	Nije realizovano
1.(2.2)Povećanje kvaliteta i	MZ,	2017	2021	Realizovana aktivnost

broja poseta patronažnih sestara porodicama sa novorođenom djecom	UNICEF, NVO			Urađena analiza rada patronažnih službi s ciljem osnaživanja i stavljanja u funkciju ove usluge kao podrške porodici i prevencije nasilja i obuka od strane međunarodne organizacije “International Step by Step Association“, Holandija.
2.(2.3) Kreiranje i implementacija sveobuhvatne obuke i edukacije zdravstvenih radnika koji rade i dolaze u dodir sa djecom, sa akcentom na izabrane pedijatre i ginekologe	MZ NVO SOS Telefon, Asocijacija za preventivnu pedijatriju UNICEF EU	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi Izrađen Protokol za postupanje zdravstvenog sektora u cilju zaštite djece od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja. Sproveli obuku pedijatara za prepoznavanje seksualnog nasilja nad djecom.
2.4. Jačanje i razvijanje kapaciteta i savjetovališta za tretman i psiho-socijalnu pomoć djeci žrtvama zlostavljanja i zanemarivanja i njihovim porodicama u okviru Centra za mentalno zdravlje ili u okviru odjeljenja za psihijatriju u opštoj bolnici	MZ	2017	2020	Realizacija u toku Napravljen plan razvijanja psiho-socijalnih tretmana u zdravstvenim ustanovama sa početkom od 2019. godine, na način da će se obavljati u okviru primarne zdravstvene zaštite – centri za mentalno zdravlje i odjeljenja za psihijatriju u opštim bolnicama.
2.5. Izrada i implementacija specijalizovane obuke psihijatara i psihologa za obavljanje intervjua s djecom žrtvama nasilja	MZ	2018	2020	Realizacija u toku U okviru redovnog stručnog usavršavanja psihologa i psihijatara obuka „Obavljanje uzrasno adekvatnog intervjua sa djecom žrtvama nasilja“.

2.6. Formiranje odjeljenja dječje i adolescentne psihijatrije	MZ	2017	2020	Nije realizovano Nakon završenih, a odobrenih specijalizacija za tri psihijatra, formiraće se Odjeljenje dječje psihijatrije u Institutu za bolesti djece – KCCG, trenutno je Institutu na raspolaganju jedan psihijatar za potrebe dječje i adolescentne psihijatrije.
2.7. Razvijanje kvalitetnih usluga za rad s počiniocima nasilja nad djecom	MZ; partneri: MRSS i NVO.	2018	2020	Nije realizovano
3.(2.8)Prilagođavanje rada multidisciplinarnih operativnih timova za zaštitu od nasilja	MRSS	2017	2021	Realizovana aktivnost Urađen novi Protokol o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja nad ženama i nasilja u porodici temelji se na reformi socijalne i dječje zaštite koja je postupak odgovora na slučajeve nasilja u porodici i nasilja nad ženama uredila kroz postupak vođenja slučaja. Voditelj slučaja, zadužen za konkretni predmet u centru za socijalni rad je koordinator multidisciplinarnog tima i obaveza je da se poveže sa profesionalcima iz drugih institucija angažovani na istom predmetu.
4.(2.9) Osmisliti i sprovesti obuku iz oblasti koordinacije i mehanizama upućivanja	MUP,MRS S, MZ i MPJ	2017	2021	Realizovana aktivnost
5.(2.10) Kadrovsko profilisanje i unapređenje službi koje rade na zaštiti djece	MRSS	2017	2018	Realizacija u toku Na osnovu analize potreba, kreira se plan obuka za stručnjake koji se bave zaštitom djece. Pri Ministarstvu rada i socijalnog staranja uspostavlja se direkcija za zaštitu prava djece.

6. (2.11) Jačanje kapaciteta zaposlenih u centrima za socijalni rad za zaštitu žrtava	MRSS, ZSDZ, NVO	2017	2021	Aktivnost se kontinuirano sprovodi Akreditovani su sljedeći programi: 1. Osnovna obuka za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad djecom; 2. Program osnovne obuke multidisciplinarnih timova za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad djecom; 3. Nevidljivi svjedoci i dvostruke žrtve; 4. Procjena i upravljanje bezbjednosnim rizicima u situacijama nasilja u partnerskim odnosima i u porodici; 5. Participacija korisnica sa iskustvom nasilja i procjena rizika u slučajevima nasilja u porodici nad ženama i djecom. Realizovane obuke: Izgradnja kapaciteta stručnjaka zaposlenih u CSR o zaštiti od zlostavljanja i seksualnog zlostavljanja djece. Organizovana dvodnevna obuka za stručne radnike centara za socijalni rad na temu „Unapređenje vještina voditelja slučaja u radu sa žrtvama nasilja, posebno djece“.
7.(2.12) Kreiranje i primjena politika i procedura za zaštitu djece u ustanovama za djecu	MRSS i NVO	2017	2018	Realizovana aktivnost Realizovano tokom 2017 godine za Dječiji dom Bijela, dnevne boravke, resursne center i NVO koji se bave problematikom djece sa smetnjama u razvoju. Akreditovan je i realizovan program obuke: Strategija suzbijanja vršnjačkog zlostavljanja u domskom okruženju. Sprovedena obuka za stručne radnike Dječjeg doma „Mladost" u Bijeloj. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu pruža kontinuiranu supervizijsku podršku voditeljima slučaja.
8.(2.13) Insitucionalizovanje programa Porodični saradnik“ za unapređenje i izgradnju roditeljskih vještina	MRSS i NVO	2017	2021	Realizovana aktivnost Program “Porodični saradnik” sprovodi se u šest opština: Bijelo Polje, Podgorica, Kotor, Tivat, Budva i Herceg Novi, uključeno 75 porodica sa 185-oro djece. U toku trajanja programa ni jedno dijete nije izmješteno iz biološke porodice koje su unaprijedile

				svoje funkcionisanje i brigu o djeci.
9.(2.14) Kreiranje programa za pozitivno roditeljstvo kao i kreiranje „roditeljske linije,, za podršku roditeljima	NVO, MRSS, MPJ UNICEF EU	2017	2018	Realizovana aktivnost Roditeljska linija uspostavljena i radi. Udruženje Roditelji realizovalo prvi i počelo drugi krug programa roditeljstva. Teče implementacija programa “Roditeljstvo za cjeloživotno zdravlje” u: dom zdravlja Podgorica, Nikšić, Bijelo Polje, Berane, Kotor, JPU “Đina Vrbica”, NVO: “Roditelji”, “Centar za prava djeteta”, “Pedagoški centar”.
10.(2.15) U kurikulumu na bazičnom obrazovanju kadra koji radi sa djecom uvesti kao obavezne teme module o prevenciji, identifikaciji, procjeni i izvještavanju o nasilju	Univerziteti, fakulteti, MPJ, ZzŠ, ZSDZ, Centar za obuku nosilaca pravosudnih funkcija, MZ, Policijska akademija, NVO	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi Teme nasilja se obrađuju: u okviru Studijskih programa Pedagogija, Psihologija, Predškolsko vaspitanje i obrazovanje, na Učiteljskom programu na koje je odrađena Radionica o kompetencijama koja sadrži temu nasilje.
11.(2.16) Razvoj programa profesionalnog razvoja kadra o nasilju nad djecom, zaštiti, kontinuitetu, brige za sve relevantne stručnjake koji rade sa djecom žrtvama nasilja	MPJ, ZzŠ, MZ, bolnice, domovi zdravlja, ZSDZ, Centar za	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi Funkcioniše Operativni tim za borbu protiv nasilja u porodici i nasilja nad ženama.

	obuku sudija i tužilaštva, Kancelarija za borbu protiv trgovine ljudima, NVO			
12.(2.17)Jačanje kapaciteta- kadrovskih i finansijskih- Institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda	Institucija zaštitnika ljudskih prava	2017	2021	Realizovana aktivnost UNICEF sproveo evaluaciju sistema monitoringa dječjih prava, uključujući intitucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda
Specifični strateški cilj 3: Osnaživanje uprave policije i pravosudnog sistema za zaštitu djece od nasilja i za rad u najboljem interesu djeteta				
1.(3.1) Jačanje kapaciteta policije u cilju povećanja broja službenika osposobljenih za rad sa djecom i njihovog znanja o postupanju u najboljem interesu djeteta	MUP, UNICEF i NVO	2017	2021	Realizova aktivnost i kontinuirano se sprovodi Organizovane tri obuke na temu Nasilje u porodici za 60 policijskih službenika i na temu Maloljetnička delinkvencija za 13 policijskih službenika. Realizovana ekspertska misija u saradnji sa policijom Francuske, na temu nasilja u porodici i maloljetničke delinkvencije (obučeno 18 policijskih inspektora). Organizovan Okrugli sto na temu nasilje u porodici za policijske inspektore i predstavnike sudova za prekršaje, tužioce, ombudsmana i NVO. U junu održana prva napredna obuka na temu nasilja u porodici - trajanje tri sedmice, u novembru druga, trajanje dvije sedmice.
3.2. Obezbijediti da svaki	MUP,	2017	2021	Realizacija u toku

policijski centar i odjeljenje bezbjednosti ima odvojenu sobu za razgovor s djecom, koja je po mjeri djeteta i koja je odvojena od počinitelja i drugih lica	UNICEF			Urađena analiza i prezentacija stanja u vezi opremanja policijskih prostorija prilagođenih djeci.
2.(3.3)Unaprijediti kvalitet pravne pomoći za djecu žrtve nasilja i uspostavljanje servisa za žalbeni mehanizam	MP	2017	2018	Realizovana aktivnost
3.(3.4) Pripremiti i sprovesti obuke za sudije, tužioce i advokate o konceptu prava djeteta	NVO, UNICEF, uz podršku EU	2017	2021	Realizovana aktivnost i sprovodi se kontinuirano Održana dva dvodnevna seminarra za sudije, socijalne radnike, advokate i lica za podršku na temu "Procjena i utvrđivanje najboljih interesa djeteta u postupcima iz porodičnih odnosa".
3.5. Eliminisanje ponovne viktimizacije djece žrtava i svjedoka izgradnjom odvojene sobe u sudovima i tužilaštvima, koja je po mjeri djeteta i koja je odvojena od počinitelja; korišćenje intervjua s djecom u odvojenim prostorijama, putem video linka i unaprijeđenje opreme	MP			Realizacija u toku U vezi krivičnih djela učinjenih na štetu djece (žrtve), državni tužioci su zatražili nalaz i mišljenje Stručne službe VDT za 14 djece. U vezi seksualnih delikata Stručna služba je dala nalaz i mišljenje za tri žrtve. Primijenjena audiovizuelne tehnika - dijete u zasebnoj prostoriji sa predstavnikom Stručne službe, ostali učesnici u krivičnom postupku u drugoj prostoriji sa državnim tužiocem za maloljetnike, koji rukovodi saslušanjem. U Višem sudu u Podgorici, dvije sudnice opremljene savremenim tehničkim za saslušanje žrtava na poseban način. Osnovni sud u Podgorici i Kotoru posjeduju posebnu prostoriju za saslušanje putem video link-a. Dijete žrtva se ne ispituje više od dva puta.

				Broj ukupno obučениh državnih tužilaca za rad sa maloljetnicima i djecom u VDT: 7.
3.6. Obezbijediti da svaki sud i tužilaštvo imaju odjeljenje za stručnu podršku za djecu, koje se sastoji od profesionalaca koji pomažu sudiji u postupku nasilja nad djecom	Sudski savjet, Tužilaštvo	2017	2021	Realizacija u toku Broj zaposlenih u Stručnoj službi Vrhovnog državnog tužilaštva: 1 socijalna radnica; 1 psihološkinja; nadležne za rad u 15 državnih tužilaštava. U Višem sudu u Podgorici poslove u stručnoj službi obavljaju: diplomirani specijalni pedagog, diplomirani psiholog i socijalni radnik odnosno, u Višem sudu u Bijelom Polju poslove Stručne službe obavljaju službenici: socijalni radnik, specijalni pedagog i psiholog. Po potrebi se angažuju i za postupke koji se vode u osnovnim sudovima u Crnoj Gori.
4.(3.7)Informisanje djece i njihovih zastupnika o pravima djeteta i dostupnim uslugama podrške u okviru pravosudnog sistema	MP, UNICEF	2017	2021	Realizovana aktivnost i sprovodi se kontinuirano Ministarstvo pravde: raspisan i izvršen izbor ponuđača koji će razviti novi web portal za pravosuđe. Distribucija lifleta Posredovanje u krivičnom postupku prema maloljetniku. Zadatak ovlašćenih lica Službe jeste davanja podrške - osnovnih informacija o krivičnom postupku, poslovi u vezi obezbjeđivanja zaštite, prevazilaženje negativnih osećaja u vezi sa učešćem u postupku, te i priprema djeteta za ispitivanje. Publikovan Informator za oštećene/svjedoke krivičnim djelima trgovine ljudima i nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici Razviljen promotivni materijal koji se bavi pristupom djece pravdi.
Specifični strateški cilj 4: Pokretanje promjena u društvenim normama koje prihvataju, opraštaju ili ignorišu nasilje				
1. (4.1) Nacionalna kampanja protiv fizičkog kažnjavanja djece i	Vlada, Lokalna samouprava,	2017	2017	Realizovana aktivnost

porodičnog nasilja	NVO			
2. (4.2) Sprovođenje nacionalne kampanja o nasilju nad djecom	MPJ, NVO, mediji, UNICEF	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi U 4 srednje škole održana interaktivna predstava „Ljubav i nasilje“. Kroz projekat SE održana regionalna konferencija „Borba protiv diskriminacije u školama“. Urađen flajer <i>Čuvajmo djecu od trgovine ljudima</i> koji je namijenjen zaposlenima u školama da bi prepoznali pokazatelje koji upućuju na postojanje sumnje da je neko dijete žrtva bilo kog oblika trgovine ljudima i preduzeli profesionalne mjere, prijavili nadležnim organima.
3.(4.3)Razvoj, unapređenje i primjena programa obuke u cilju promjene stavova koji prihvataju, opraštaju ili podržavaju nasilje, uključujući i stereotipne rodne uloge, rasnu ili etičku diskriminaciju, prohvatanje fizičkog kažnjavanja i drugih štetnih tradicionalnih praksi	MLJMP, MPJ, MRSS, MZ, NVO	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi Tokom zimskog boravka 23 najbolja RE učenika/učenicice VII, VIII i IX razreda iz Podgorice, Nikšića, Herceg Novog i Tivta organizovane radionice na teme: „Dječiji ugovoreni brakovi“, „Nasilje u porodici“, „vršnjačko nasilje“. Tokom sedmodnevnog ljetovanja za 24 učenika/ce romske i egipćanske populacije istog uzrasta i istih gradova sprovedene obuke na temu prevencija, suzbijanje nasilja i dječijih ugovorenih brakova. Realizovane edukacije u romskim i egipćanskim naseljima za roditelje, djecu i NVO o zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad djecom i maloljetničkih prisilnih brakova: Berane, Pljevlja, Podgorica, Nikšić, Herceg Novom, Tivat, Kotor, Budva, Cetinje.
4.(4.4)Obuka medija o pravima djeteta, o svim vrstama i oblicima nasilja	AEM, AZLP, mediji	2017	2021	Realizovana aktivnost Organizovan „Trening za medije o kvalitetnom i etičkom izvještavanju o maloljetnicima“.

nad djecom i izvještavanju o nasilju nad djecom				
5.(4.6) Pružanje informacija putem medija, uključujući elektronske medije, o nasilju nad djecom, posebno online seksualnog iskorišćavanja djece i online vršnjačkog nasilja	MIT i RMT, mediji	2017	2021	Realizovana aktivnost Prijedlog Zakona o medijima je u fazi nacрта. Članom 51 je predviđena zaštita djece u medijima. Sprovedena Kampanja „Birajmo šta gledamo“: emitovani spotovi, sprovedeno istraživanje o gledalačkim navikama djece i roditelja
Specifični strateški cilj 5: Razvijanje životnih vještina i otpornosti kod djece kako bi se spriječilo nasilje i njegove posljedice				
1.(5.1) Promocija, jačanje, osnaživanje nacionalnog dječijeg SOS telefona za savjetovanje i prijavu nasilja nad djecom	MRSS, NVO, UNICEF	2017	2018	Realizacija u toku U cilju implementacije servisa Nacionalna dječja telefonska linija kroz Plan transformacije JU Dječji dom “Mladost” Bijela, adaptirane prostorije i nabavljena oprema i uspostavlja se usluga “Prihvatište za zaštitu djece od nasilja u porodici”.
2.(5.2) Kreiranje i implementacija programa za osnaživanje djece predškolskog uzrasta za razvoj socio-emocionalnih vještina	MPJ, ZzŠ, NVO	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi Sprovedena Analiza „Kontinuirani profesionalni razvoj vaspitača U Crnoj Gori”, definisan plan obuka i tema od interesa za djecu i vaspitače. Oblast razvoja socio-emocionalnih vještina sastavni dio programa predškolskog vaspitanja za uzrast 0 do 3, kao i Programa za uzrast 3 do 6 godina.

3.(5.3) U okviru redovnih i vannastavnih školskih programa sprovoditi preventivne aktivnosti u cilju promovisanja prava djeteta i principa nenasilja	MPJ, ZzŠ, NVO	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi Kroz program Zdravi stilovi života se obrađuju ove teme u okviru Građanskog vaspitanja (osnovna škola) i Građanskog obrazovanja (srednja škola). U procesnim ciljevima potenciraju se oni koji se odnose na razvijanje tolerancije, sposobnosti i uviđanja posljedica svojih i tuđih stavova i postupaka i svijesti o ličnoj i zajedničkoj odgovornosti učenika.
4.(5.4)Kontinuirana primjena programa usmjerenih na smanjivanje vršnjačkog nasilja	MPJ, ZzŠ, NVO, MRSS	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi Kroz UPSHIFT program realizovana tematska sesija „Nasilje i mladi“: radionice za prepoznavanje svih formi nasilja, izrada školskih projekata i odabir 5 najboljih čija se implementacija priprema. U cilju evidentiranja pojave nasilja u vaspitno – obrazovnim ustanovama Zavod za školstvo, posljednje dvije godine, prikuplja podatke o broju takvih slučajeva i preduzetim profesionalnim mjerama. Ministarstvo prosvjete u saradnji sa UNODC realizuje program „Vještine za adolescenciju“ koji uključuje razvoj socio-emocionalnih kompetencija. Program se ove školske godine proširio na 11 osnovnih škola u južnoj regiji (prethodno obuhvaćeno 17). Sprovedena obuka: po 2 učesnika: stručni saradnik, nastavnik.
5.(5.5)Razvoj i primjena programa čiji je focus podrška djeci iz osetljivih grupa za jačanje vještine samozaštite od svih oblika nasilja	MPJ, ZzŠ, NVO, donator, MRSS	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi Sprovedena dva kruga obuka kadra vrtića za rad s RE djecom. Djeca uzrasta 3 godine do polaska u osnovnu školu iz Dječijeg doma „Mladost“, Bijela su integrisana u redovne grupe pri JPU „Naša radost“ Herceg Novi. Sprovedene dvije obuke za kadar. Urađen Paket na temu nediskriminacija i organizovano 5 obuka za rukovodeći, nastavni kadar i stručne saradnike. Sekcija psihologa u obrazovanju sprovodi program psiho-emocionalne podrške za djecu iz socio-ekonomski ugroženih porodica.

6. Jačanje socio-emocionalno zdravstvenih vještina na svim nivoima obrazovanja	MPJ, ZzŠ, NVO, MRSS	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovodi Inicijativa "Moje vrijednosti i vrline" u 16 osnovnih škola, među 5683 djece (2607 I - IV, 3076 V - IX razreda). Obučeno 252 nastavnika. 4 srednje škole obučeno 20 nastavnika, obuhvaćeno 311 učenika. Urađen priručnik i vodič za nastavnike.
Specifični strateški cilj 6: Kreiranje sistema za monitoring, evaluaciju i istraživanje				
1.(6.1) Razviti i operacionalizovati indikatore za praćanje i evaluaciju rada na polju nasilja nad djecom u elektronskom formatu-bazi podataka u MRSS, MUP-u, MZ, MP i u informacionom sistemu pravosuđa	MRSS, MP, MUP, MZ, MPJ	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovode aktivnosti U saradnji Ministarstva unutrašnjih poslova i Ministarstva rada i socijalnog staranja oformljen je Operativni tim koji izrađuje bazu unificiranih podataka o nasilju u porodici. Ministarstvo pravde u saradnji sa UNDP-om objavilo tender za razvoj novog sistema za sudstvo. U tehničkoj dokumentaciji je skicirana statistika za nasilje nad djecom. Ministarstvo prosvjete u MEIS-u uradilo aplikaciju u cilju prepoznavanja rizika ranog napuštanja na nivou osnovne i srednje škole. Postavljeni su indikatori rizika, parametri evidencije, kriterijumi za upozorenje i mjere koje treba preduzeti - uključuje teme nasilja.
2.(6.2) Povezati i umrežiti sve baze podataka relevantnih ministarstava a u dijelu koji se bavi nasiljem nad djecom	MRSS, MP, MUP, MZ, MPJ,	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano se sprovode aktivnosti Tender Ministarstva pravde pomenut u tački 6.1. sadrži i ESB komponentu koja se bavi interoperabilnošću i treba da obezbijedi razmjenu podataka sa ostalim sistemima.
3.(6.3) Sprovođenje istraživanja o pojavi nasilja nad djecom	NVO SOS Nikšić, ČŽP - UNIC EF i EU	2017	2021	Realizovana aktivnost i kontinuirano će se sprovođiti Zavod za socijalnu i dječju zaštitu započeo realizaciju istraživanja o procedurama zaštite djece u porodicama u riziku i djece koja su izdvojena iz porodice. Na bazi preporuka biće utvrđene procedure, intervencije i usluge koje se preduzimaju prije, tokom i nakon smještaja djece u instituciju ili drugu porodicu.

4.(6.4)Formiranje komsije od predstavnika nadležnih institucija i NVO za praćenje implementacije Strategije	princip u rotacije <u>MPJ za</u> <u>2018.g.</u>	2017	2017	Realizovana aktivnost Komisija za praćenje implementacije Strategije je formirana i sastoji se od predstavnika nadležnih institucija. Za 2018. godine komisijom koordinira Ministarstvo prosvjete. Održana 4 koodinaciona sastanka.
--	---	------	------	--

Status realizacije: Aktivnost realizovana Aktivnost u toku Nerealizovana aktivnost

Preporuke za naredni period

U cilju realizacije specifičnih strategijskih ciljeva koji su postavljeni Strategijom u naredom periodu implemntacije neophodno je:

- Nastaviti predviđenu dinamiku realizacije aktivnosti;
- Nastaviti sa koordinacijom po osnovu mehanizma koji je uspostavljen;
- Finalizovati zakonski okvir;
- Umrežiti aktivnosti pojedinih resora: usluge u okviru zdravstvene i dječije zaštite; timove centara za socijalni rad i stručne službe škola;
- Razviti nedostajuće službe i usluge;
- Osnažiti podršku porodici;
- Obezbijediti potrebna finansijska sredstva;
- Razmotriti mogućnost realizacije aktivnosti koje se odnose na uspostavljanje Dječije kuće i unaprijeđenje zakonodavstva i sprovođenje politika koje djecu štite od svih vrsta nasilja.